МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту

«____»_____2023 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ **Прокопчук О.Т.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 2 курсу, групи 22 м-ф освітньої програми «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Луценко Анастасія Станіславівна

Науковий керівник,
к.е.н., доцент
Власюк Світлана Анатоліївна

Умань – 2023

Реферат

на кваліфікаційну роботу

Перспективи розвитку агрострахування в Україні

студентки факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету садівництва
Луценко Анастасії Станіславівни

Аспекти функціонування ринку агрострахування перебувають на етапі активного розвитку. Саме тому аналіз та дослідження проблем та перспектив розвитку даної сфери потребує більш детальних наукових досліджень. Загальний об'єм роботи складає 47 сторінок, основна частина – 39. Робота містить 11 таблиць, 8 рисунків. Кількість використаних джерел – 63.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення різновидів страхових послуг в аграрній сфері та обґрунтування інноваційних страхових продуктів в контексті викликів сьогодення.

Об'єктом дослідження є діяльність страхових компаній в агрострахуванні України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів розвитку агрострахування України в умовах воєнного стану.

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні аспекти функціонування агрострахування в Україні.

У другому – проаналізувати практичні аспекти страхової діяльності в Україні та проведено оцінку механізму агрострахування в сучасних умовах.

У третьому розділі надано рекомендації щодо перспектив розвитку агрострахування в Україні

Анотація

Розглянуто теоретичні аспекти функціонування агрострахування в Україні, проаналізовано практичні аспекти страхової діяльності в Україні, проведено оцінку механізму агрострахування в сучасних умовах в сучасних умовах та надано рекомендації щодо перспектив розвитку агрострахування в Україні.

Ключові слова: страховий ринок, агрострахування, страхова діяльність, страховик, страхувальник, страхові компанії, страхові премії, страхові виплати, страхові резерви.

The summary

The theoretical aspects of the operation of agricultural insurance in Ukraine were considered, the practical aspects of insurance activity in Ukraine were analyzed, the mechanism of agricultural insurance was evaluated in modern conditions and recommendations were made regarding the prospects for the development of agricultural insurance in Ukraine

Key words: insurance market, agricultural insurance, insurance activity, insurer, insured, insurance companies, insurance premiums, insurance payments, insurance reserves.

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1.	**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**	**6**
РОЗДІЛ 2.	**ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ АГРОСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**	**14**
2.1	Практичні аспекти страхової діяльності в Україні	14
2.2	Оцінка механізму агрострахування в сучасних умовах	21
РОЗДІЛ 3.	**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**	**29**
ВИСНОВКИ		**38**
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		**41**

ВСТУП

Актуальність теми. Сільськогосподарське виробництво є специфічною галуззю економіки на яку суттєвий вплив мають непередбачувані природні та інші фактори. Поряд з цим, для аграрного виробництва характерні низька оборотність коштів та високі ризики. Сукупність зазначених факторів зумовлює потребу у страхуванні сільськогосподарської продукції. Страхування та управління ризиками є одним із засобів, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки від непередбачуваних подій у сільському господарстві. Тому формування та прогнозування обсягів страхових платежів аграріїв набуває особливого актуального значення в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі напрацювання в сфері аграрного страхування здійснили такі вчені: В. Базилевич, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Мальований, М. Мних, С. Навроцький, О. Непочатенко, С. Осадець О. Прокопчук, Ю.Уланич та ін. В даних працях значну увагу приділено теоретико-методологічним та практичним аспектам агрострахування. Проте, питання повоєнної відбудови, в т.ч. перспективи розвитку агрострахування потребують подальших наукових розвідок

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне дослідження, аналіз та узагальнення різновидів страхових послуг в аграрній сфері, обґрунтування інноваційних страхових продуктів в контексті викликів сьогодення та надання рекомендацій щодо покращення агрострахування.

Відповідно до сформульованої мети було визначено і вирішено комплекс науково-теоретичних і практичних задач:

– розглянути теоретичні аспекти функціонування агрострахування в Україні;

– проаналізувати практичні аспекти страхової діяльності в Україні;

– провести оцінку механізму агрострахування в сучасних умовах;

– надати рекомендації щодо перспектив розвитку агрострахування в Україні.

Об'єктом дослідження є діяльність страхових компаній в агрострахуванні України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів розвитку агрострахування України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У роботі для вирішення поставлених завдань було використано наступні методи: монографічний – для вивчення та теоретичного узагальнення сучасних наукових досліджень з теоретичного обґрунтування специфіки агрострахування; порівняльний аналіз – для порівняння фактичних даних діяльності страхових компаній у різні періоди; графічний – для наочного відображення результатів дослідження страхових компаній; абстрактно-логічний метод – у процесі формування теоретичних узагальнень та висновків дослідження; метод адаптивного прогнозування – для складання стратегії обсягу страхових платежів.

.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сільське господарство виступає головною складовою національної економіки та є одним з основних джерел доходів від експорту України. Проте, погодні умови останні роки змінюються дуже динамічно, що напряму впливає на фінансовий результат. Загальновідомо, що погода є важливим фактором виробництва в сільському господарстві. На жаль, це фактор виробництва навряд чи можна контролювати. Фактично, погодні ризики є основним джерелом невизначеності у сільському господарстві, і здається, що навіть коливання температури та опади збільшуються за останнє десятиліття через глобальні зміни клімату. Посуха або надлишок дощу мають прямий вплив на відсутність врожаїв в усьому світі. Можливо, найбільш очевидний вплив погодних умов впливає на врожайність сільськогосподарських культур, але її актуальність не обмежується рослинництвом. Продуктивність худоби ферм, оборот переробників, використання хімікатів і добрив, і попит на багато продуктів харчування також залежать від погоди. Таким чином, страждають значні частини агробізнесу через погодні ризики.

Важливим інструментом компенсації негативних економічних наслідків у системі аграрної політики є страхування, яке допомагає мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій. Нині, сільськогосподарські товаровиробники надають перевагу страхуванню техніки, аніж самої продукції тим паче у теперішній час.

Класичне або традиційне страхування, яке становить основну частину страхових пропозицій у всьому світі, і особливо в сільськогосподарському сегменті, базується на принципі компенсації на основі оцінки збитку, якого зазнав страхувальник.

Страхування агробізнесу як зони ризикованого землеробства охоплює мінімізацію ризиків під час посівів на зимовий період (вирощування озимих сільськогосподарських культур) і страхування обсягу майбутнього врожаю ще одним об'єктом є багаторічні насадження (плодово-ягідні культури, виноградники), а саме – вартість їх відновлення. До переліку несприятливих погодних умов і природних катастроф належать; град та удар блискавки, посуха чи повінь, земляний і водно-земляний сель, ураган, буря, суховій, смерч, зсув, землетрус, ожеледиця, заморозки, тривалі дощі, випрівання, вимокання та ін. Також врожай можна захистити на випадок знищення внаслідок пожежі, хвороб, масового розмноження шкідників, протиправних дій третіх осіб.

Компенсація, пов’язана зі страхуванням індексу, базується виключно на варіації індексу та без жодних посилань на будь-які збитки. Використання перспектив аграрного страхування дає спроможність стабілізувати сільське господарство країни, мінімізувати збитки та зменшити витрати на відновлення втрат врожаю, поголів’я худоби/птиці та сільгосптехніки в разі екстремальних погодних умов або через інші причини. Основними причинами втрат в сільському господарстві є загибель врожаю пов’язана з погодними умовами (понад 50% випадків) та шкідниками, хворобами, бур’янами (10-20% випадків) [8].

Сільське господарство становить важливу економічну проблему для більшості країн, з точки зору валового внутрішнього продукт, вартості експорту та надходження іноземної валюти. Окрім цих суто макроекономічних аспектів, сільське господарство є викликом для продовольчої безпеки та отримання доходу для існування для сотень мільйонів людей. Сільськогосподарський сектор піддається численним небезпекам, у тому числі пов’язаним із кліматичними факторами, нестабільністю цін на сировину та ринкових цін. Щоб захистити себе від коливань доходу, фермери розробили безліч інструментів управління сільськогосподарськими ризиками. Однак застосування стратегій хеджування

ризиків є менш ефективним через недостатньо розвинену пропозицію страхування, відносно обмежений доступ до інструментів управління ризиками та політику, яка часто є неадекватною для державних послуг.

Окупація великої частини аграрної території країною-окупантом, перешкоджання посівам, обстріли полів з неприбраним урожаєм, пожежі все це є великою проблемою для аграріїв. Проте, однією із важливих проблем аграрного сектора України (рис. 1.1) недостатнє своєчасне фінансування, яке впливає на подальші посівні, фінансові розриви та фінансові концентрації, відсутність ліквідної застави (яку вимагають банки) та сезонність отримання прибутку.

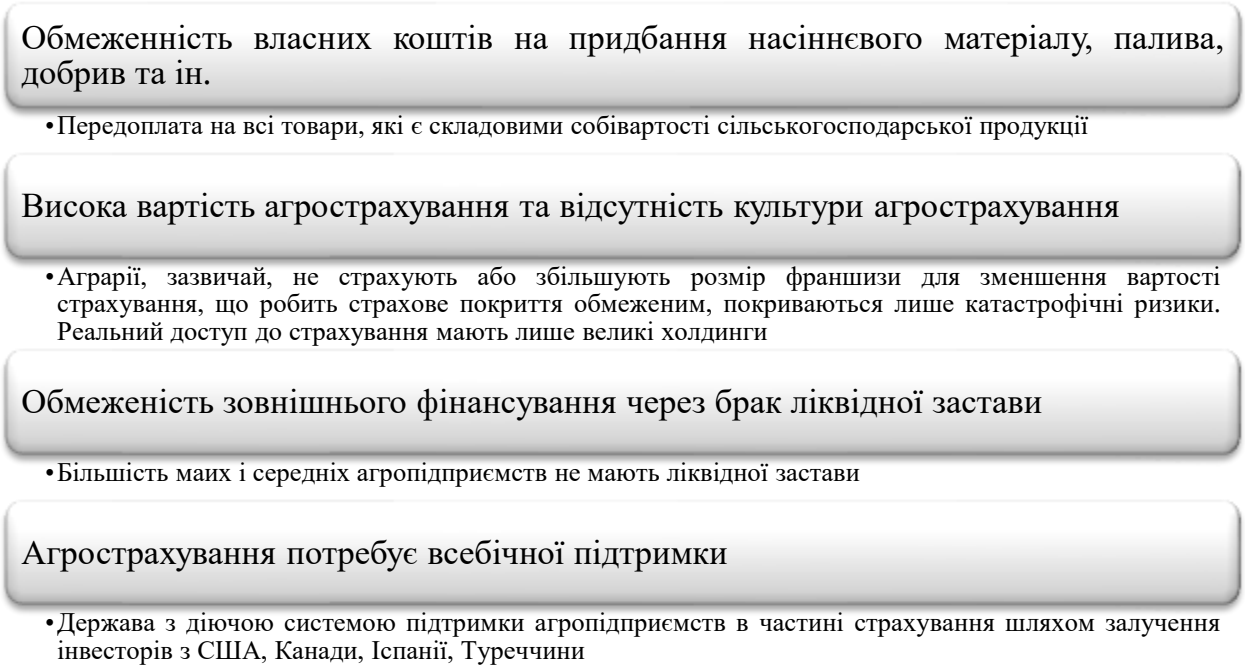

Рис. 1.1. Основні проблеми агрострахування в Україні

Різні стратегії управління ризиками можна класифікувати за трьома основними групами: уникнення ризику, що складається зі скорочення виробництва та інвестицій, що фактично обмежує ступінь ймовірних втрат; попередження ризиків, зокрема в техніках зменшення масштабів лиха; і зменшення ризику після збитку з метою обмеження його впливу.

Стратегія управління ризиками, фактично найпоширеніша, також може бути класифікована за трьома категоріями: припущення ризику, що означає, що фермер сам бере на себе ризик, наприклад, створюючи заощадження для

покриття збитків; мережа безпеки, яка передбачає втручання органів державної влади або громади; а також передача ризику, яка передбачає, в обмін на сплату премії, його передачу третій стороні, якою може бути сільськогосподарський сектор, ринок (ф'ючерсні контракти, похідні продукти тощо) або страховик. Стратегії хеджування ризиків, окрім гарантій доходу, які вони надають, дають змогу розвивати сільськогосподарські сектори, захищаючи їх економічно від банкірів, фінансових установ чи інвесторів. Останні будуть більш схильні фінансувати сільськогосподарські операції, прибуток і життєздатність яких менш схильні до будь-яких ризиків [16].

Принцип агрострахування – розподіл ризиків є одним із фінансових інструментів, який використовують для управління різними ризиками, які можуть виникнути в сільськогосподарському виробництві. Діє шляхом передачі ризиків, пов'язаних із сільгоспдіяльністю, третій стороні шляхом сплати премії, що відображає справжню довгострокову вартість страховика, який бере на себе ці ризики. Тобто, страхова компанія може об'єднати ризики, приймаючи відповідні премії від великої кількості клієнтів.

Аграрне страхування здатне зменшити витрати на ризики шляхом розподілу ризиків трьома способами (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Розподіл ризиків діяльності у агрострахуванні [63]

Виникнення ризику	Розподіл ризиків
Ризик під час сільськогосподарської діяльності	За винятком випадків, коли ризики врожаю чітко та позитивно корелюють в середині господарства, страхові пули серед господарств призводить до автоматичного скорочення сукупного агроризику, з яким стикається страхова компанія
Розподіл ризиків страховою компанією між іншими секторами економіки	Страхова компанія може поширювати ризики врожаю на інші сектори економіки, пропонуючи комбінацію страхових продуктів та шляхом перестрахування своїх полісів і інших установах. Якщо це державна установа, вона також може покладатися на максимальну безпеку, яку надає платник податків
Ризик, який виникає через певний відрізок часу	Страхова агенція може розподілити ризики в часі, накопичуючи резерви. Оскільки чатска аграріїв, які вимагають відшкодування протягом будь-якого року

	значною мірою піддаються контролю, страховик також матиме набагато кращі шанси, порівняно з іншими секторами економіки.

У більшості країн сільськогосподарський сектор масово використовує стратегії передачі ризиків, найпоширенішими з яких є страхові продукти, що пропонують компенсацію після виявлення збитку. За останні десять років з'явилися нові форми так званого індексного страхування, засновані на механізмах роботи, які дуже відрізняються від так званого класичного або традиційного страхування.

Щодо управління сільськогосподарськими ризиками, індексне страхування можна класифікувати на три категорії: кліматичне індексне страхування; страхування супутникового індексу; індекс страхування на основі середньої прибутковості на територію.

При традиційному страхуванні відшкодування виплачується страховиком страхувальнику на підставі фактично зафіксованого останнім збитку. Такий підхід може спонукати страховика до перевірки експертом і, швидше за все, спричинить повторну думку від страхувальника та відкриє шлях до циклу суперечок і повторних думок. Зрештою, затримки компенсації можуть бути тривалими та дуже дорогими.

У випадку індексного страхування компенсація пов’язана не з виявленням збитку, а зі зміною індексу незалежно від настання збитку. Отже, терміни компенсації відносно швидкі для страхування на основі кліматичних і супутникових показників. Проте варто підкреслити особливі аспекти індексного страхування, пов’язані з неврахуванням збитку при прийнятті рішення про компенсацію. Насправді незадовільний урожай, пов’язаний із несприятливою зміною індексу, не дає підстави для компенсації. І навпаки, несприятлива зміна індексу, пов’язана із задовільним урожаєм, призведе до компенсації. Вважається, що такий тип ситуації є досить рідкісним і залежить, перш за все, від актуальності та якості підказки.

Вся система сільськогосподарського страхування, субсидована чи ні, характеризується обмеженістю даних, недостатньою актуарною експертизою та слабкою прозорістю. Крім того, дослідження в цій галузі недостатньо фінансуються, погано координуються та не мають усіх необхідних даних. Система не має належного ліцензування та не має всієї необхідної нормативної бази (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Еволюція впровадження агрострахування з державною підтримкою в Україні [39]

Рік	Особливості впровадження	Примітки
2005-2008	Виділення з бюджету коштів на часткову компенсацію страхових премій, без створення діючого механізму надання компенсації	В 2009 р. – субсидування припинено
2012	Прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та створено Аграрний страховий пул	Субсидій не було надано
2021	Оновлено Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», створено та впроваджено в дію стандартні страхові продукти	Система розпочне працювати, за умови виділення коштів в державному бюджеті на 2024 р.

Крім того, фактично відсутній захист споживачів щодо послуг агрострахування. Український уряд визнає потенційну цінність страхування сільськогосподарських ризиків для розвитку сільського господарства. Однак наразі уряд не має чіткого стратегічного плану покращення навколишнього середовища.

У різних країнах, в умовах, коли частка фермерів, які отримують вигоду від покриття ризиків, становить менше 10%, індексне страхування викликає великі надії, враховуючи легкість, пов’язану з його системою компенсації. Таким чином, численні програми були розгорнуті по всьому світу для випробувань або тестування. Після кількох років практики виявилося, що індексне страхування зараз особливого ентузіазму не викликає.

В даний час існує більше сотні програм, пов'язаних з індексним страхуванням у більш ніж сорока країнах. Більшість цих програм розташовані в різних країнах, зокрема в Африці, Центральній і Південній Америці та Азії. Проте кілька проектів було розпочато у Франції, США та Канаді.

Як це не парадоксально, програму індексного страхування легше встановити в розвинених країнах, зокрема завдяки кращому доступу до даних (метеорологічних, супутникових тощо) і технологій, сильній закріпленості традиційного страхування та широкому діапазону управління ризиками. інструменти в цих країнах навряд чи сприятимуть поширенню цієї форми страхування в короткостроковій перспективі. Однак не виключено – навіть дуже ймовірно – що довгострокове індексне страхування може бути масово розгорнуто в країнах Півночі, зокрема, поєднуючись з іншими страхуваннями або продуктами управління ризиками.

Велика кількість поточних проектів індексного страхування в усьому світі підтримується Міжнародною фінансовою корпорацією, структурою Групи Світового банку. Останній запустив програму «Global Index Insurance Facility» у 2011 році з метою надання страхових рішень, адаптованих до обмежень країн, що розвиваються, та сприяння індексному страхуванню. Проекти розроблялися в Африці, Південно-Східній Азії, Центральній і Південній Америці та Тихоокеанському регіоні [31].

Після того, як індексне страхування викликало великі надії, йому важко розвиватися, зокрема через необхідну експертизу та його неінтуїтивний характер (компенсація відокремлюється від виникнення претензії). Однак він має багато переваг і може розвинутися, якщо його промоутерам вдасться запустити позитивний цикл, що поєднує збільшення поширення та економію за рахунок масштабу.

На горизонті з'являються позитивні сигнали щодо його розвитку. Дійсно, підвищення точності супутникових даних у поєднанні з розвитком великих даних (використання метаданих) дозволить розробити точніші

індекси, які краще адаптуються до потреб власників полісів за коротші терміни. Крім того, підготовка експертів у цій новій галузі може сприяти її розвитку. Теоретично мобільний телефон міг би полегшити розповсюдження цього нового продукту, і, як і мобільний банкінг, ми, ймовірно, могли б говорити про мобільне індексне страхування в майбутньому.

Страхування сільськогосподарських ризиків створює значні переваги для сільського господарства як галузі. Водночас воно є технічно складним, потребує значних обсягів надійних даних та наявності партнерських відносин між головними зацікавленими сторонами (сільгосптоваровиробниками, державою та страховими компаніями). Переваги аграрного страхування включають у себе зменшення фінансового ризику для сільськогосподарських підприємств, підтримку сталого розвитку галузі та забезпечення стабільності доходів фермерів. Крім того, це сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни, оскільки допомагає зберегти врожаї та забезпечити стабільний виробничий процес у сільському господарстві. Як вже зазначалось, Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» було прийнято ще у 2012 році, проте до теперішнього часу механізм страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою практично не було реалізовано, а запропоновані на той час моделі його реалізації виявились не ефективними.

Отже, маємо сподіватись, що новий правовий механізм дійсно надасть аграріям відчутну підтримку та наша країна долучиться до світової практики реалізації державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, а також забезпечить сільгоспвиробників обіговими ресурсами, яких є недостатньо для продовження та розширення діяльності в умовах війни. Це також сприятиме збільшенню числа інновацій у фінансових послугах та інструментах для підтримки мікро-, малого та середнього агробізнесу, а також має великий потенціал для масштабування за рахунок страхування майбутнього врожаю.

РОЗДІЛ 2.
ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ АГРОСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Практичні аспекти страхової діяльності в Україні

2022 рік став особливо випробувальним для українців та українського бізнесу. Звісно, війна внесла значні корективи в усі сфери життя українців – приватне та бізнес середовище. Відбулися значні зміни: військові дії охоплювали і охоплюють різні території України, що призвело до значних людських і матеріальних втрат. Важка економічна ситуація зі скороченням виробництва, пошкодженням майна, високою інфляцією та девальвацією валюти впливає на кожного. На жаль, демографічна ситуація стала непростою, оскільки велика кількість українців виїхала з країни, і це, очевидно, є і залишатиметься значною проблемою в майбутньому. Така ситуація вимагає надшвидкого реформування окремих бізнес-процесів для подальшої діяльності та виконання зобов'язань перед клієнтами. Незважаючи на повномасштабне вторгнення, більшість страхових компаній продовжують працювати, захищаючи дані клієнтів і забезпечуючи надійну роботу IT-інфраструктури.

Основу страхового портфеля у 2022 році складають автоцивілка, автокаско, зелена карта, туризм та здоров'я громадян. З початком війни продажі через онлайн-канали різко зросли, як і продаж зеленої картки. Більшість компаній покривали воєнні ризики за автострахуванням, а добровільне медичне страхування та страхування від нещасних випадків, а також можливість покривати військові ризики для цивільних. Для тих, хто перебуває за кордоном надано додаткові можливості відшкодування витрат на ремонт, а також деякі страхові компанії запровадили електронну картку добровільного медичного страхування, якою можна скористатися, встановивши на мобільний телефон спеціальний додаток.

Згідно з даними Національного банку України, кількість страхових компаній на страховому ринку зменшилася (рис. 2.1). Основною причиною зменшення кількості страхових компаній в Україні стало впровадження нормативів платоспроможності, які набрали чинності у 2018 р., але через законодавчо визначені перехідні періоди та відтермінування почали регулювання після перепідпорядкуванню Нацбанку [25].

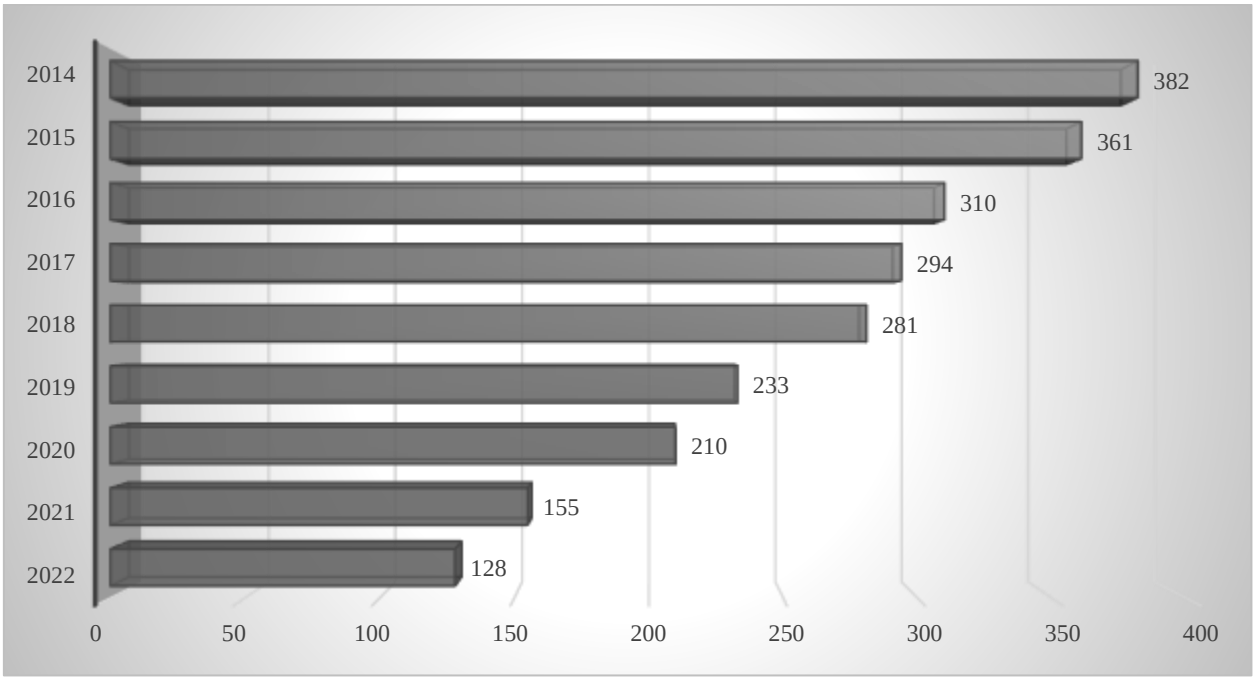

Рис. 2.1. Кількість страхових компаній на страховому ринку України, 2014-2022 рр., од. [28]

Варто зазначити, що кількість страхових компаній на ринку мала значну тенденцію до зменшення з 2014 року, коли їх було 382. На кінець серпня 2023 року на страховому ринку залишилось 109 СК. І ця тенденція буде продовжуватись надалі (в т.ч. членів-учасників МТСБУ), у зв'язку з вимогами приведенням активів і капіталу страхових компаній до відповідних нормативів, а також діяльність яких не відповідає нормативній базі.

Компанії мали кілька років на те, щоб підготуватися до перевірок, продатися, ухвалити рішення про відхід з ринку. Частина учасників – невеликі компанії – сприйняли ці нормативи як нереальні для себе та почали залишати ринок. Для багатьох учасників ринку вимога мати не менше 30 млн грн капіталу (для СК зі страхування життя – 45 млн грн), введена в розпал

коронакризи, стала нездоланним бар'єром. Адже кожна четверта компанія, особливо в регіонах, мала оборот до 50 млн грн на рік. Для таких страховиків, які здійснювали виплати на 10–20 млн грн на рік, а при цьому мали 25–30 млн грн сукупного резерву й запасу платоспроможності, треба було забезпечити ще понад цього й 30 млн грн капіталу. Для невеликих страховиків зник економічний сенс вести діяльність із такими вимогами, коли власникам потрібно створювати грошові запаси, що в рази перевершують не лише річні виплати, а й річні надходження платежів. І невеликі компанії почали закриватися. Для компаній з оборотами в сотні мільйонів або мільярди гривень така вимога не викликала проблем [26].

Зокрема, у 2020 році та з початку 2021-го добровільно здали або здають ліцензії компанії «Мономах» (на ринку з 1993 року), «Стройполіс» (на ринку з 1998 року), «Гарант-Система» (на ринку з 2001 року), «Варта» (на ринку з 1993 року) та інші.

Постійно зменшуються і страхові компанії з «non-Life» на 209 од. або на 180,2% та «Life» на 45 од. або на 375%, за досліджуваний період (рис. 2.2).

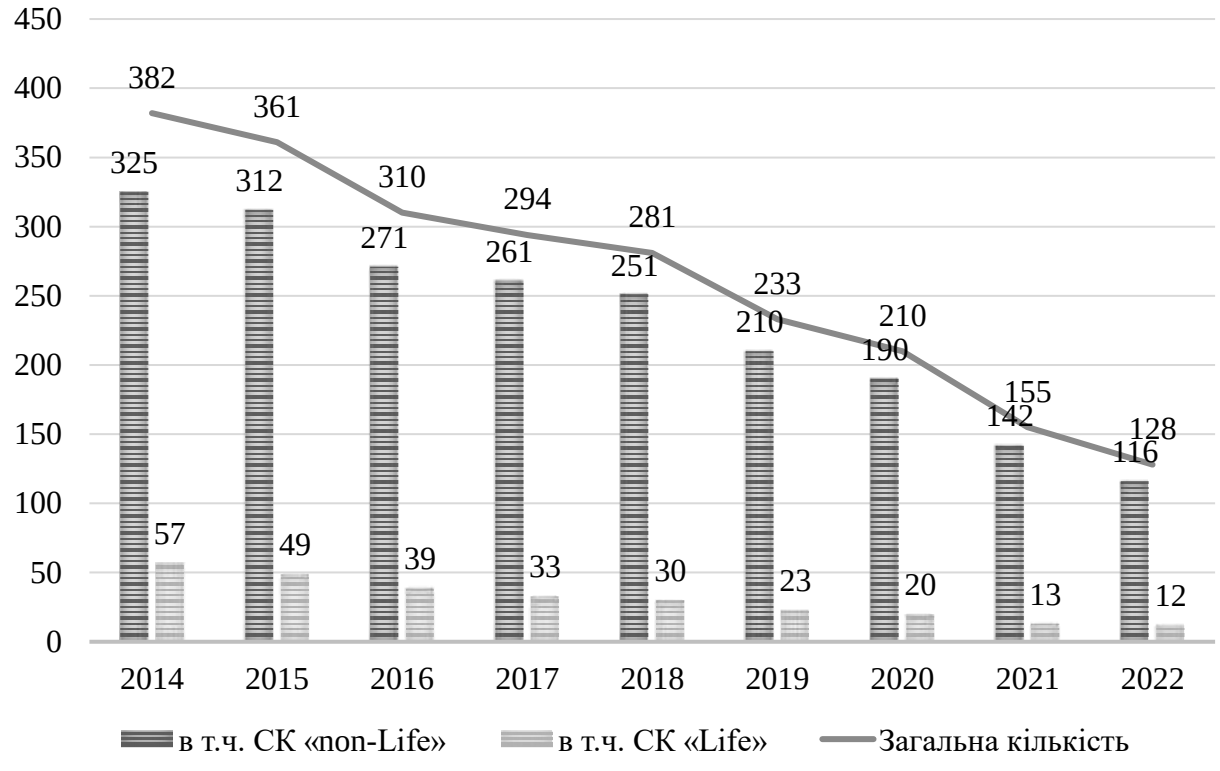

Рис. 2.2. Динаміка кількості страхових компаній України 2014 –2022 рр.

Варто відмітити, що є завищені вимоги за нормативами до страховиків. І закриття регіональних компаній призводить до зменшення в областях страхових компаній. Особлива увага до страховиків – членів Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ – об'єднання страховиків), які йдуть зі страхового ринку, оскільки при банкрутстві їх зобов'язання платитимуть інші компанії. З огляду на солідарну відповідальність, відхід будь-якої страхової компанії з МТСБУ справляє прямий ефект на учасників страхового ринку, обтяжуючи решту учасників додатковими витратами у розмірі приблизно декількох мільйонів гривень на кожного. Страхування – це діяльність, яка вимагає значного залучення капіталу для ефективного розвитку (мінімального статутного капіталу недостатньо).

Результати діяльності страхового ринку відтворює динаміка страхових платежів і страхових виплат, які є основними показниками діяльності страховиків (рис 2.3).

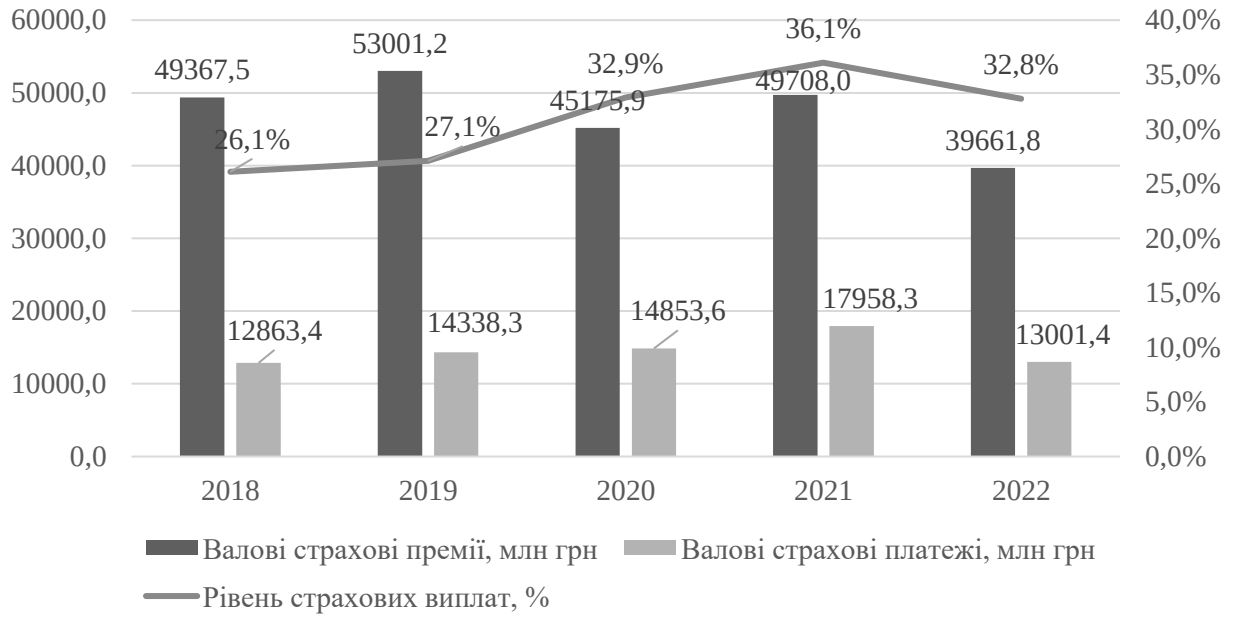

Рис. 2.3. Динаміка страхових платежів, виплат та рівня страхових виплат страхових компаній за 2018–2022 роки (млн грн), [28]

Від страхувальників за 2022 рік надійшло 39 661,8 млн грн валових страхових премій, що на 19,7% менше, ніж за 2018 рік. Страхові виплати

страхувальникам за 2022 рік становили 13001,4 млн грн, що на 1,1% більше, ніж за відповідний період 2018 року. Рівень страхових виплат (відношення страхових виплат до страхових премій) станом на 31.12.2022 становив 32,8%, що на 6,7 в. п. більше порівняно зі станом на 31.12.2018.

Таблиця 2.1

Динаміка страхових платежів, виплат та рівня страхових виплат у секторі страхування фізичних осіб та перестрахування за 2018–2022 рр.

(млн грн), [28]

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Відхи-лення
Валові страхові премії, з них:	49 367,5	53 001,2	45 175,9	49 708,0	39 661,8	-9 705,7
від страхувальників – фізичних осіб	18 431,0	21 632,0	22 568,0	27 912,0	24 551,6	6 120,6
від перестрахувальників	13 588,4	12 334,4	4 201,8	1 890,6	1 131,6	-12 456,8
Валові страхові виплати, з них:	12 863,4	14 338,3	14 853,6	17 958,3	13 001,4	138,0
страхувальникам – фізичним особам	5 913,3	6 618,1	6 914,4	8 919,7	7 028,5	1 115,2
перестрахувальникам	2 459,0	2 508,2	453,0	341,1	176,8	-2 282,2
Рівень валових виплат, відсотки	26,1	27,1	32,9	36,1	32,8	6,7 п.п.
Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам)	34 424,3	39 586,0	41 163,8	45 987,3	38 515,0	4090,7
Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами)	12 432,6	14 040,5	14 411,6	17 671,0	12 810,9	378,3
Рівень чистих виплат, відсотки	36,1	35,5	35,0	38,4	33,3	-2,8 п.п.
Обсяг страхових платежів, належних перестраховикам, із них:	17 940,7	16 713,4	8 487,4	8 623,0	4 250,7	-13 690,0
перестраховикам-нерезидентам	2 997,5	3 298,2	3 652,6	4 902,3	3 103,9	106,4

Протягом дії воєнного стану страховики те тільки не зменшили страхові премії від страхувальників – фізичних осіб, але й наростили обсяги

на 6120,6 млн.грн. Страхові виплати страхувальникам – фізичним особам також мали тенденцію до збільшення на 1 115,2 млн грн. Хоча і страхові премії і страхові виплати перестрахувальників мали тенденцію до зменшення.

2018-2023 роки відзначені сплеском кібератак і загроз програм вимагачів, що в свою чергу, призвело до значного підвищення страхових премій і значних заходів андерайтингу. Така ситуація змушувала страховиків збільшити андеррайтинг, при цьому зосереджуючись на контролі безпеки та указівках для більш результативного управління кіберризиками.

Активи страхової компанії визначають як ресурси, які формуються та контролюються компанією за рахунок власних коштів, коштів страхувальників та інших джерел, які забезпечують діяльність компанії, в т.ч. здійснення зобов'язань та отримання інвестиційного прибутку [52]. Страхові компанії для визначення ефективності від страхової діяльності формують не лише специфічну систему аналітичних показників, а й створюють страхові резерви, які визначають галузеву специфіку установи для забезпечення гарантій виплат страхового відшкодування і страхових сум. Розмір страхових резервів за діючими договорами постійно змінюється, що обумовлено безперервністю процесу страхування.

Рис. 2.4. Динаміка активів та обсягів страхових резервів страховиків за 2018–2022 роки (млн грн) [28]

За досліджуваний період, вартість активів за балансом мала незначну тенденцію до збільшення (рис. 2.4) на 10,7 % або на 6805,0 млн грн. Обсяг сформованих страхових резервів станом на 01.01.2023 становив 41 000,6 млн грн, що на 14205,0 млн грн або на 53,0% більше ніж у 2018 році.

Аналіз обсягу страхових резервів в активах страховиків (рис. 2.5) засвідчить, що на сучасному етапі українські страховики віддають перевагу ліквідності над прибутковістю.

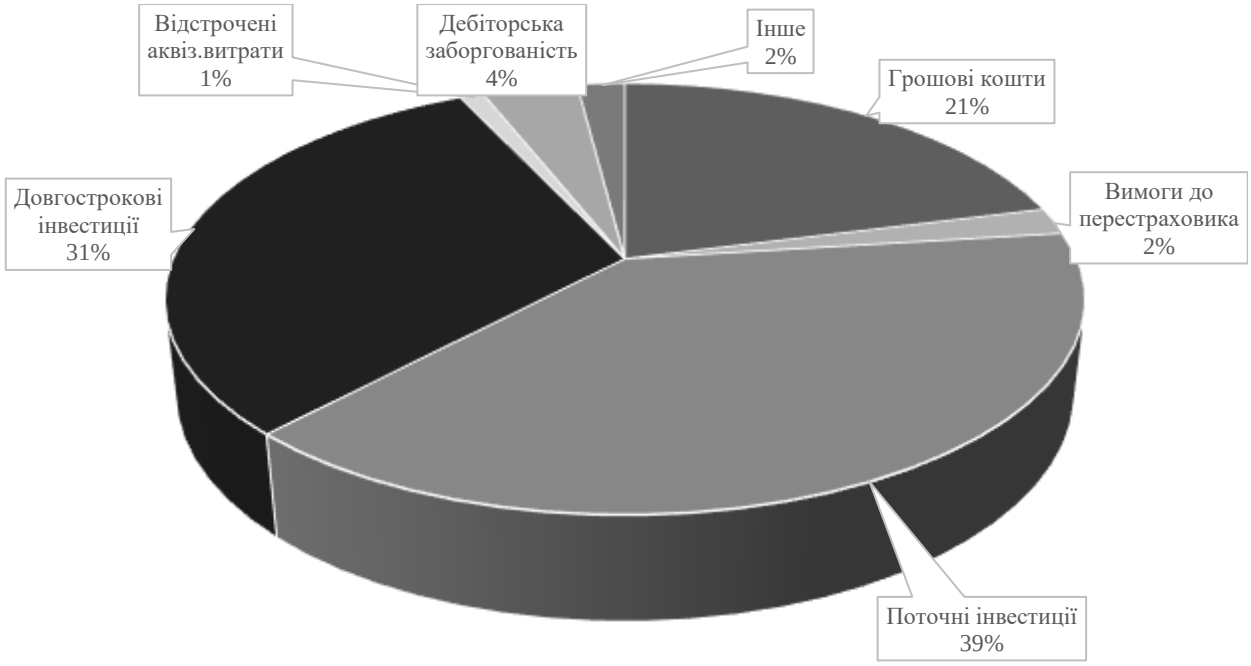

Рис. 2.5. Структура активів українських страховиків на ринку страхування життя станом на 01.07.2023 року, [28]

Більшість страхових компаній ведуть діяльність чесно щодо споживачів, що підтверджено постійним зростанням попиту на послуги страхування, який, в свою чергу, перетворюється в зростання страхових премій.

Варто відмітити, що страховий ринок постійно розвивається, з’являються нові страхові продукти, рівень задоволення клієнтів якістю послуг постійно зростає. Наразі, основне завдання Національного банку

України полягає в постійному моніторингу діяльності страхових компаній на страховому ринку.

2024 рік для страхового ринку України має стати початком нового відліку. Оскільки набирає чинності новий Закон України «Про страхування», і, можливо, у разі ухвалення парламентом Закону «Про обов'язкове страхування цивільно правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», а також наближення українського ринку до європейських стандартів, що призведе до загальних змін у страховому вимірі, як позитивних, так і певних загроз.

2.2. Оцінка механізму агрострахування в сучасних умовах

Аграрне страхування відіграє вирішальну роль у захисті сільськогосподарського бізнесу в Україні від втрат врожаю внаслідок стихійних лих та інших ризиків [47]. Україна схильна до екстремальних погодних умов, включаючи повені, бурі та град, які можуть завдати значної шкоди врожаю та призвести до фінансових втрат для фермерів. Маючи сільськогосподарське страхування, фермери можуть мінімізувати ризик втрати врожаю через ці несприятливі погодні умови та інші ризики, такі як захворювання рослин або крадіжки. Цей захист може забезпечити душевний спокій і фінансову безпеку для фермерів, дозволяючи їм зосередитися на своїй діяльності та інвестувати в ріст і розвиток свого бізнесу.

Сільське господарство розглядається як диверсифікація ризиків для всіх напрямків страхування та залучає все більше можливостей перестрахування, перестрахування під заставу та страхування основних засобів. Повномасштабне вторгнення росії в Україну, виникнення руйнівних посух і повеней, а також знищення популяції худоби перевернули увагу актуаріїв та менеджерів з управління ризиками в сільському господарстві.

Хоча страхування ризиків в сільському господарстві, за своїми особливостями схожі на майнові ризики, з точки зору впливу стихійних лих

потребують спеціального підходу до управління ризиками та моделювання ризиків для оцінки великих втрат.

Розглянемо ТОП 10 страхових компаній на ринку агрострахування протягом 2018 – 2022 рр. (табл. 2.2). В 2018 році найбільшу діяльність в агрострахуванні провадила СК «PZU УКРАЇНА».

Таблиця 2.2

ТОП10 на ринку страхування сільськогосподарської продукції за 2018 р. [34]

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис.грн	Питома вага у портфелі страховика %	Приріст страхових платежів, %	Сума страхових виплат, тис.грн	Рівень виплат, %	Рівень пере-страху-вання, %
1	PZU УКРАЇНА	93984,5	6,2	128,1	32128,4	34,2	80,8
2	УНІВЕРСАЛЬНА	66108,6	8,0	-49,1	174,0	0,3	11,9
3	ІНГО УКРАЇНА	22282,0	1,8	7,7	499,8	2,2	39,4
4	АСКА	17543,0	1,8	89,8	0,0	0,0	46,3
5	АХА страхування	15897,0	0,8	85,8	1669,0	10,5	52,9
6	Українська Аграрно-Страхова Компанія	13506,6	48,1	12,5	0,0	0,0	22,8
7	КРАЇНА	6618,8	2,1	-68,3	884,7	13,3	46,72
8	КРЕДО	4919,4	0,6	71,5	1479,1	30,1	73,6
9	БРОКБІЗНЕС	4674,0	2,0	-18,9	0,0	0,0	9,8
10	ЕТАЛОН	4359,9	2,1	2179850,0	2288,8	52,5	12,5
	Разом	249893,8			39123,8		

Проте найбільшу питому вагу у портфелі страховика агрострахування займало в СК «УКРАЇНСЬКА АГРАРНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ» - 48,1%. Рівень страхових виплат у ТОП 10 страхових компаній у 2018 році становив – 15,7%.

Таблиця 2.3

ТОП10 на ринку страхування сільськогосподарської продукції за 2019 р. [35]

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис.грн	Питома вага у портфелі страховика, %	Приріст страхових платежів,%	Сума страхових виплат, тис.грн	Рівень виплат,%	Рівень пере-страху-вання, %
1	PZU УКРАЇНА	98376,3	5,8	4,7	51688,5	52,5	84,9
2	ARX	43984,0	1,9	176,7	27875,0	63,4	68,1
3	ЕТАЛОН	30132,3	8,1	591,1	2107,8	7,0	29,1

4	АСКА	19778,0	2,1	12,7	1636,0	8,3	53,1
5	ІНГО УКРАЇНА	12375,6	0,8	-44,5	23717,0	191,6	41,8
6	УНІВЕРСАЛЬНА	7837,2	0,8	-88,1	54,7	0,7	32,7
7	БРОКБІЗНЕС	4531,6	2,2	-3,1	0,0	,0	0,0
8	ІНТЕР-ПЛЮС	1770,8	4,8	0,0	0,0	0,0	0,0
9	UPSK	1694,1	0,2	29,0	149,3	8,8	12,3
10	ТАС СГ	1390,1	0,1	1,5	138,0	9,9	23,3
	Разом	221870,0			107366,3		

В 2019 році лідируючу позицію в агрострахуванні займає СК «PZU УКРАЇНА». Питома вага у портфелі страховиків страхування аграріїв – незначна (від 0,1% до 8,1%). Рівень страхових виплат у ТОП 10 страхових компаній у 2019 році становив – 48,4%.

Таблиця 2.4

ТОП10 на ринку страхування сільськогосподарської продукції за 2020 р. [36]

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис. грн	Питома вага у портфелі страховика, %	Приріст страхових платежів,%	Сума страхових виплат, тис.грн	Рівень виплат,%	Рівень пере-страху-вання, %
1	PZU УКРАЇНА	99226,7	6,7	0,9	230122,5	231,9	87,8
2	Універсальна	15286,0	1,6	95,0	1754,2	11,5	29,0
3	УКРАЇНСЬКА АГРАРНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ	11953,4	50,9	0,0	54738,5	457,9	77,9
4	ARX	9300,0	0,4	-78,9	8627,0	92,8	47,0
5	ЕТАЛОН	8771,0	3,5	-70,9	52787,0	601,8	4,1
6	ІНГО	8146,0	0,5	-34,2	2588,0	31,8	53,6
7	АСКА	7842,0	0,8	-60,4	0,0	0,0	58,3
8	АЛЬЯНС	6370,0	0,7	680,6	0,0	0,0	60,1
9	ОРАНТА	4637,6	0,5	0,0	990,1	21,4	0,0
10	UPSK	1165,1	0,2	-31,2	95,6	8,2	3,1
	Разом	172697,80			351702,90		

2020 рік для ТОП 10 страхових компаній (аналітичні дані Рейтингу страхових компаній, Forinsurer) характерний зменшенням страхових платежів порівняно з 2018 роком на 77196 тис. грн, та збільшенням суми страхових виплат на 312579,1 тис. грн в агрострахуванні. Лідируючу позицію продовжує займати СК «PZU УКРАЇНА». Рівень страхових виплат у 2020 році становив – 203,6%. На загальний рівень ТОП 10 страхових компаній вплинула страхова виплата СК УКРАЇНСЬКА АГРАРНО-СТРАХОВА

КОМПАНІЯ – 457,9 %, та СК ЕТАЛОН – 601,8%. У 2021 році отримавши суми страхових платежів, вони здійснили страхових виплат у 4 та 6 раз більше відповідно. Проте найбільшу питому вагу у портфелі страховика агрострахування займало в СК «УКРАЇНСЬКА АГРАРНО-СТРАХОВА КОМПАНІЯ» – 50,9%.

Таблиця 2.5

ТОП10 на ринку страхування сільськогосподарської продукції за 2021 р. [37]

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис.грн	Питома вага у портфелі страховика, %	Приріст страхових платежів,%	Сума страхових виплат, тис.грн	Рівень виплат,%	Рівень перестрахування, %
1	PZU Україна	137805,8	7,9	38,9	107212,1	77,8	88,9
2	Універсальна	26900,1	2,2	76,0	0,0	0,0	23,7
3	ARX	22071,2	0,7	137,3	2124,1	9,6	32,1
4	КРАЇНА	5070,5	0,8	5629,4	481,2	9,5	38,0
5	ОРАНТА	3976,3	0,3	-14,3	902,7	22,7	0,0
6	ІНГО	3611,5	0,2	-55,7	0,0	0,0	0,0
7	АРСЕНАЛ страхування	2507,0	0,1	4298,3	3084,0	123,0	5,9
8	ГАРДІАН	2389,0	0,4	1320,3	136,0	5,7	38,6
9	ПРОВІДНА	509,8	0,04	984,7	10,1	2,0	48,6
10	ЕТАЛОН	498,0	0,2	-94,3	3531,0	709,0	0,0
	Разом	205339,2			117481,20		

В 2021 році продовжує лідируючу позицію в агрострахуванні займати СК «PZU УКРАЇНА». Питома вага у портфелі страховиків страхування аграріїв – незначна (від 0,04% до 7,9%). Рівень страхових виплат у ТОП 10 страхових компаній у 2021 році становив – 57,2%.

Таблиця 2.6

ТОП10 на ринку страхування сільськогосподарської продукції за 2022 р. [38]

№	Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис.грн	Питома вага у портфелі страховика, %	Приріст страхових платежів,%	Сума страхових виплат, тис.грн	Рівень виплат,%	Рівень перестрахування, %
1	PZU Україна	43686,5	3,4	-68,3	23252,7	53,2	86,3
2	Універсальна	14590,7	1,0	-45,8	0,0	0,0	20,2
3	Українська аграрна СК	5848,5	34,1	н/д	0,0	0,0	52,4

4	ARX	4278,1	0,2	-80,6	1115,9	26,1	1,6
5	ОРАНТА	3276,9	0,3	-17,6	642,7	19,6	0,0
6	КРАЇНА	2831,9	0,6	-44,2	0,0	0,0	62,3
7	ГАРДІАН	2585,0	0,3	8,2	95,0	3,68	44,1
8	ЕТАЛОН	2522,0	1,0	406,4	4482,0	177,7	0,0
9	UPSK	660,0	0,1	н/д	57,9	8,8	0,0
10	ІНГО	426,0	0,02	-88,2	0,0	0,0	20,0
	Разом	80705,60			29646,20		

В 2022 році суми страхових платежів та суми страхових виплат були найнижчі за досліджуваний період і становили 80 705,6 тис.грн та 29 646,2 тис.грн відповідно (рис. 2.6).

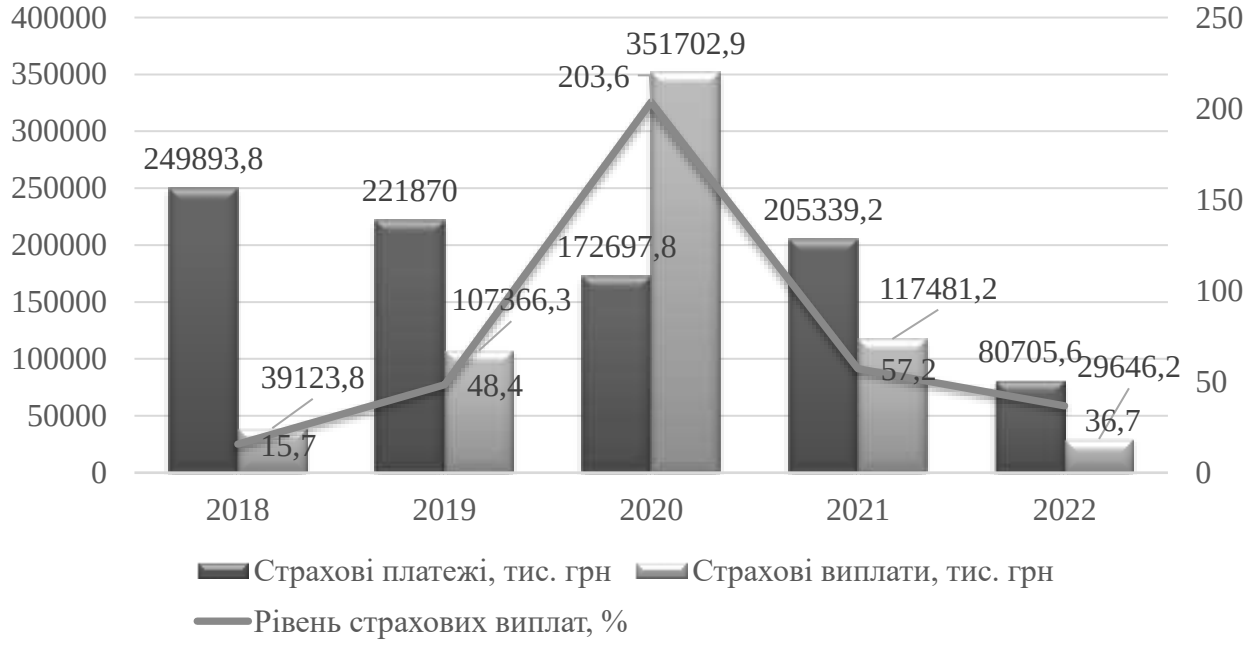

Рис. 2.6. Ринок страхування сільськогосподарської продукції ТОП 10 страхових компаній за 2018-2022 рр., тис.грн

Для управління сільськогосподарськими ризиками, варто на постійній основі здійснювати стратегічні прогнози, оскільки умови зростання типи ризиків, клімат і умови страхування значно відрізняються в просторі. Хоча агрострахування є одним із найбільш часто згадуваних інструментів управління ризиками, воно може відігравати лише обмежену роль в управлінні ризиками, пов'язаними з сільським господарством. Застосовність страхування в будь-якій конкретній ситуації ґрунтується на розгляді того, чи є воно економічно ефективним засобом вирішення певного ризику. На практиці сільськогосподарське страхування майже завжди є доповненням до

цілого набору заходів з управління ризиками, важливим елементом яких є адекватна практика управління сільськогосподарськими підприємствами.

Перевірка розробки та функціонування програми страхування, яка доповнює інші заходи з управління ризиками, залежить від співвідношення витрат і вигод – як для аграріїв, так і для потенційних постачальників страхових послуг. Незважаючи на це, сільськогосподарське страхування є бізнесом, що розвивається, завдяки зростаючій комерціалізації сільського господарства, міжнародній торгівлі та прямих іноземних інвестиціях, а також розробці нових страхових продуктів. Змінне економічне середовище також викликало відновлення інтересу до програм і продуктів страхування врожаю та сільськогосподарської продукції серед урядів та практиків розвитку.

Восени 2023 року за підтримки Проєкту USAID «Реформування фінансового сектору» стартувала програма страхування майбутнього врожаю, яка дозволяє використовувати страхування як додатковий інструмент зниження ризику втрати врожаю для малих агровиробників та кредитного ризику для банків, тобто розширить доступ до кредитів. Проєкт працює спільно із ПриватБанком та страховою компанією Універсальна (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Особливості грантової програми USAID «Реформування фінансового сектору» [50]

Показник	Визначення
Покриття аграрних ризиків договором страхування (повне страхування)	заморозки (заморозки, ожеледь, вимерзання, випирання, льодова кірка); град; блискава (влучення блискавки); землетрус (землетрус; земельний зсув, земельний або земельно-водний сель); пожежа (крім лісових пожеж); вітер (сильний вітер, пилова буря, шквал, смерч, суховій, видування); злива (сильна злива, тривалі дощі, поводь, паводок); засуха (засуха або зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню); хвороби (вторинні хвороби внаслідок вищезазначених ризиків, епіфітотійний розвиток хвороб рослин); шкідники (епіфітотійне розмноження шкідників рослин); протиправні дії третіх осіб
Культури, які приймаються на страхування:	озимі зернові (пшениця, ячмінь, жито, тритікале); озимий ріпак

Страховий випадок	загибель більш ніж 50% рослин від первісної щільності рослин на 1 м^2 через вплив застрахованих ризиків. При цьому відновити вегетацію не можуть.
Страхова сума за кожним полем розраховується як	площа посівів культури (га) помножено на фактично понесені та планові витрати на посів і вирощування культури на 1 га (грн)
Страховий тариф	Визначається індивідуально та залежить від: культури; періоду страхування; франшизи за полем; регіону
Період страхування	З 01.09.2023 до 31.08.2024 страхування посівів та майбутнього врожаю на весь період вирощування, включаючи перезимівлю

Сума гранту складає 1 037 077 доларів, близько 220 дрібних, малих та середніх фермерів зможуть скористатися послугою страхування майбутнього врожаю. Програмою передбачено страхування посівів та майбутнього врожаю озимих сортів пшениці та ріпаку на весь період вирощування, включно із перезимівлею. Перелік ризиків страхування майбутнього врожаю включає стандартні страхові ризики (град, заморозки, посуха, вандалізм, пожежа тощо) [32].

Варто відмітити також, що багаторічний досвід агрострахування, власна статистична база та активна співпраця з Міжнародною фінансовою корпорацією Світового банку «Проект розвитку агрострахування в Україні» дозволили «Українській агростраховій компанії» розробити серію продуктів агрострахування. Плани страхування сільськогосподарських ризиків, найбільш привабливі для їхніх страхувальників: комплексне страхування посівів озимих взимку; комплексне страхування врожаю; страхування врожаю протягом вегетаційного періоду; страхування тварин та птиці; страхування транспортних засобів та спецтехніки. За результатами міжнародного аудиту, проведеного компанією «SCOR GLOBAL P & S, Puteaux», програми було визнано такими, що відповідають міжнародним стандартам [54].

Окрім забезпечення захисту від втрат врожаю, агрострахування також може підвищити фінансову стабільність фермерів та сільськогосподарського бізнесу [3]. Пом’якшуючи фінансовий вплив втрат врожаю, фермери можуть уникнути банкрутства та зберегти свою діяльність. Ця підвищена фінансова стабільність також може надати фермерам доступ до кредитів та інвестувати

в нові технології та обладнання, що призведе до підвищення продуктивності та прибутковості. Крім того, сільськогосподарське страхування може допомогти залучити інвестиції в аграрний сектор, оскільки інвестори, швидше за все, інвестуватимуть у підприємства зі стабільними потоками доходів.

Аграрне страхування також підтримує зростання та розвиток аграрного сектору в Україні [49]. Український уряд визнав важливість аграрного сектору та впровадив політику підтримки його розвитку, включаючи надання фінансових ресурсів та державної підтримки для фермерів і малих сільськогосподарських виробників [1][27][15]. Впровадження агрострахування з державною підтримкою є частиною цієї системи підтримки фермерів, надаючи їм необхідний захист і стабільність для росту та розвитку свого бізнесу. Підвищуючи технологічний рівень аграрного сектору та надаючи методичну та технологічну підтримку, держава може ще більше підвищити продуктивність та конкурентоспроможність галузі [49]. Загалом агрострахування є важливою складовою аграрного сектору України, що забезпечує захист, стабільність та підтримку фермерів та аграрного бізнесу.

Підсумовуючи, аграрне страхування відіграє вирішальну роль у захисті фермерів та сільськогосподарського бізнесу в Україні від втрат врожаю внаслідок стихійних лих та інших ризиків. Це також забезпечує підвищення фінансової стабільності та підтримку зростання та розвитку аграрного сектору в країні. Оскільки Україна продовжує стикатися з такими викликами, як зміна клімату та економічна невизначеність, впровадження та розширення програм страхування сільськогосподарської продукції буде важливим для забезпечення стійкості та стійкості сектора. Інвестуючи в сільськогосподарське страхування, Україна може забезпечити світле майбутнє для своїх фермерів та економіки в цілому.

РОЗДІЛ 3.
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Військові дії, пандемія, реформи, прискорення темпів умов кліматичних змін, підвищення середньорічної температури призвели до того, що аграрний сектор України почав зазнавати все більш непередбачуваного впливу від різноманітних чинників. Це зумовлює потребу у широкому застосуванні сучасних інноваційних технологій і знань для подальшого ефективного розвитку аграріїв.

Окрім, повномасштабного вторгнення на територію України, росіяни використовують усі можливі терористичні методи по всій території країни, що унеможливлює повноцінну роботу усіх сфер економіки країни, в тому числі аграрного сектора. Саме тому, пропонуємо створити державну програму та розробити механізм страхування від ризиків наслідків війни (політичних та воєнних), для убезпечення діяльності всіх сфер економіки, в тому числі аграрного сектора.

Нещодавні дослідження вказують на те, що одночасне зниження врожайності сільського господарства в багатьох регіонах світу поки що недооцінюється комп'ютерними моделями. Вчені помітили, що це пов'язано з виникненням екстремальних погодних явищ. Зміна клімату, спричинена споживанням суспільством викопного палива, чинить дедалі більший тиск на людей та інші живі істоти. Глобальне потепління збільшує частоту та інтенсивність екстремальних погодних явищ і ймовірність їх одночасного виникнення в усьому світі. Підвищення температури посилює такі екстремальні події, як хвилі спеки, посухи, повені, пожежі та шторми. Усі вони впливають на зниження врожайності сільськогосподарських культур. Це також може спричинити одночасне скорочення виробництва продуктів харчування в багатьох регіонах світу.

Кліматичні моделі досить точно імітують атмосферні моделі, але вони більше не недооцінюють часті погодні аномалії, пов'язані з ними. І саме цей

аспект є важливим для вивчення їх негативного впливу на сільськогосподарські культури в усьому світі. Дослідники помітили, що одночасне виникнення екстремальних погодних умов може збігатися з періодами неврожаю, тобто зниженням врожайності сільського господарства.

Таблиця 3.1

Причини відновлення інтересу до агрострахування

Фактори	Визначення
Зростання випадків погодних явищ, що завдають шкоди, надзвичайної тяжкості, врожаю	Глобальне потепління, посилення специфікації та ринкова інтеграція робить страхування погодних ризиківбільш важливим.
Сільське господарство стає все більш комерціалізованим, з більш високими рівнями фінансових інвестицій	Фермери/інвестори та їхні банки часто вивчають доцільність використання фінансового механізму, тобто – страхування, з метою вирішення частку ризику для своїх фінансових інвестицій. Як частина цієї тенденції комерціалізації, зараз ширше використовується контрактне фермерське господарство, де страхування є однією з багатьох послуг, що надаються для виробників разом із ресурсами.
Регламенти СОТ – звільняють уряди від зобов'язань щодо скорочення субсидій, що стосуються допомоги сільськогосподарському страхуванню	Норми СОТ зазвичай забороняють урядам субсидувати сільське господарство напряму. Однак вони дозволяють субсидування сільськогосподарського страхування.
Нові страхові продукти	Щоб відобразити динамізм сільськогосподарського сектора та його середовища з'явилися деякі нові страхові продукти, які були введені в останні двадцять років, такі як продукти доходу від урожаю, індексні або похідні продукти.
Випадкове ураження екзотичними шкідниками/хворобами	Це стосується всіх країн, де сільське господарство є важливою частиною економіки. Страхування може усунути ризик зриву цих заходів.
Розширення занепокоєння якістю та безпечність харчових продуктів сільськогосподарської діяльності, а також підвищення вимоги до захисту навколишнього середовища, включаючи суворі правила використання добрив, гербіцидів і ліків для тварин	Такі тенденції також можуть сприяти збільшенню виробничого ризику. Страхування також може допомогти в управлінні виробничими ризиками на фермі в результаті змін у методах боротьби зі шкідниками, які дедалі більше необхідні для вирішення проблеми екології та безпеки харчових продуктів
Лібералізація аграрної торгівлі	Можна очікувати, що це призведе до нестабільності цін і більшого впливу фермерів на конкуренцію ринкової сили та нестабільність доходів.

Унікальною особливістю агрострахування є те, що воно є життєздатним у довготерміновій перспективі, як правило, лише за умови, що уряд забезпечує фінансову підтримку системи. Однак субсидії мають застосовуватися у такий спосіб, щоб система не виявилася спотвореною. У сільському господарстві ризики є висококорельованими (системними), а це в багатьох випадках означає збитки для великої кількості суб'єктів аграрного ринку одночасно. За таких обставин страхові виплати будуть значно вищими від зібраних премій. Без участі держави приватні страхові та перестрахові компанії не зможуть виділити достатні фінансові кошти, щоб повною мірою відповідати за зобов'язаннями, пов'язаними з системними ризиками в сільському господарстві. Крім того, без підтримки уряду, коли страхові виплати в окремі роки будуть надзвичайно високими через стихійні лиха, такий стан справ або знеохотить приватні компанії страхувати аграрні ризики, або призведе до такої ескалації тарифів, що страхування стане недоступним для сільгосптоваровиробників. Участь держави у підтримці страхування сільськогосподарських ризиків диктується, з одного боку, унікальністю сільськогосподарських ризиків, а з другого – необхідністю зробити фінансову допомогу держави сільському господарству адресною і цільовою [6].

Дані та цифрові технології є каталізаторами глибоких змін і трансформацій у різних секторах і галузях економіки. Вони також мають значний вплив на функціонування та перспективи розвитку страхового ринку. Все більш широке використання цифрових технологій призводить до швидкого зростання ресурсів даних операційні та бізнес-дані, а також дані з навколишнього середовища, які відкривають нові можливості розвитку. Багато підприємств і стартапів використовують технологічні компетенції у сфері аналізу даних для створення нових страхових продуктів і послуг або для підтримки діяльності інших підприємств та суб'єктів господарювання у страховому секторі. Цей сегмент, який називають Insur Tech (від поєднання англійських слів Insurance і Technology), наразі є одним із головних носіїв

інновацій на страховому ринку. Запропоновано компаніями рішення та інновації в цьому сегменті підвищують як захист і зручність страхувальників, так і ефективність страхової галузі.

Особливо великі потреби в плані підвищення ефективності функціонування ринку страхування помітні в аграрному секторі. Неефективний ринок страхування в сільському господарстві обмежує можливості стабілізації сільськогосподарського виробництва. Водночас це сприяє нестачі фінансування та загострення проблеми низьких доходів у секторі [62].

Однією з цифрових технологій, яка може відіграти особливо важливу роль у розвитку та зміцненні системи страхування в сільському господарстві, є технологія Blockchain.

Blockchain – це публічний реєстр, який розподілений і децентралізований, відповідає за технологію ведення записів. При кожній транзакції страхові компанії мають змогу використовувати депозити фінансових ресурсів для покращення ведення власного бізнесу [58].

Основними способами використання Blockchain в агрострахуванні є:

– управління виплатами – використання реєстру, який поєднує аналітичну інформацію з різних джерел (свідків з місця події, учасників страхування, протоколи поліції тощо) дає змогу уникнути шахрайські дії при отримані відшкодування;

– перестрахування – перестраховики мають можливість отримати достовірну, актуальну інформацію, яка має вирішальне значення, без залучення контрагентів, без будь-якої фальсифікації зі сторони;

– Peer-to-Peer страхування або партнерське страхування – гарантування конкретних страхових операцій.

Blockchain є одночасно типом цифрової розподіленої бази даних, яка використовує вдосконалену криптографію для забезпечення безпеки, і достовірність даних та інформації, що зберігаються в ньому, а також інструменту для створення нових цифрових програм.

Привабливою альтернативою класичним договорам страхування може стати агрострахування, засноване на технології Blockchain. У деяких країнах страхові продукти, зареєстровані в Blockchain, вже пропонуються фермерам. Деякі продукти базуються на ідеї індексного (параметричного) страхування, які гарантують виплату фіксованих ставок компенсації після настання події, що описується певним параметром, інші використовують дані, записані в Blockchain.

Поширення цифрової інформації шляхом використання Blockchain в агрострахуванні має переваги (рис. 3.1).

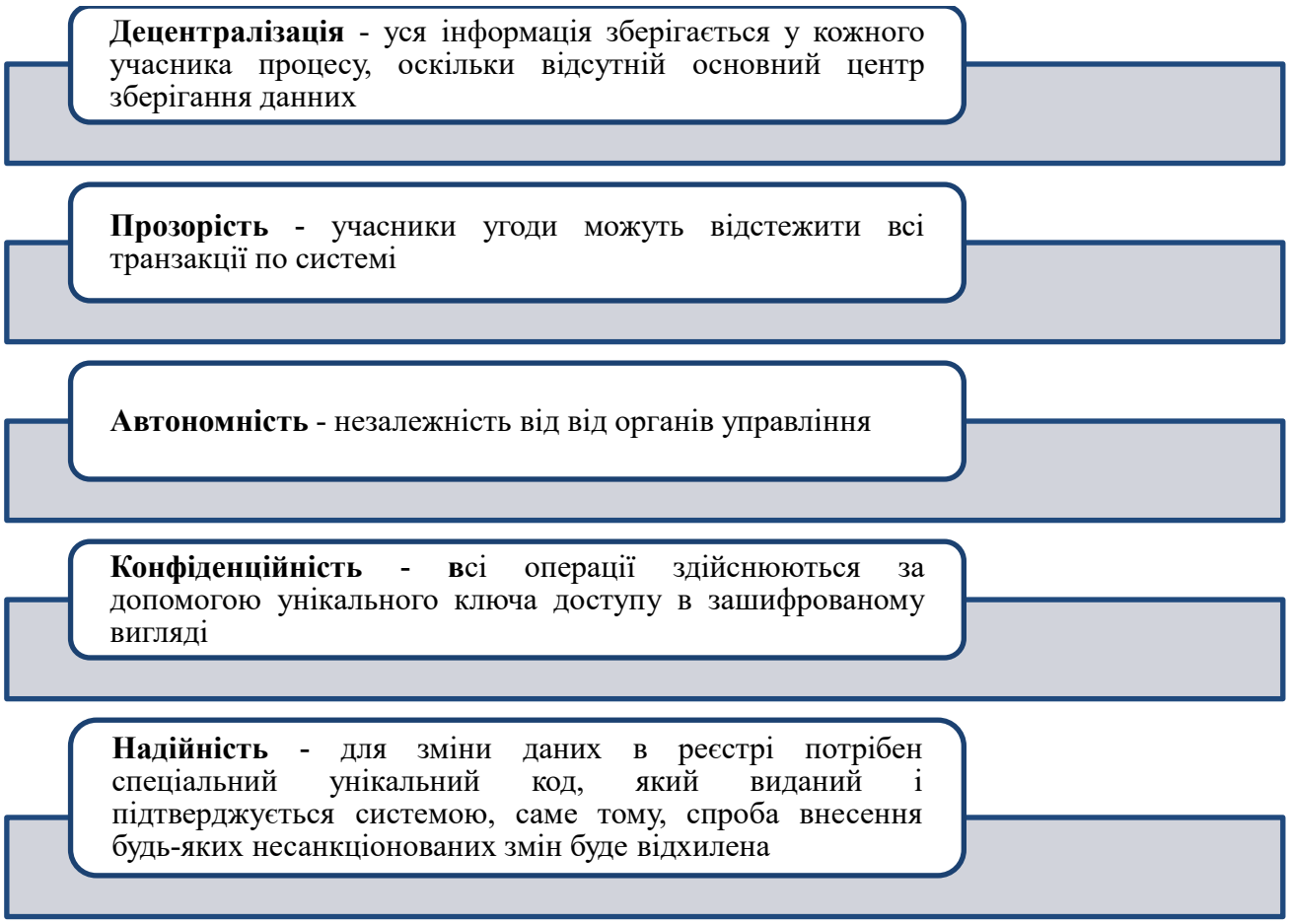

Рис. 3.1. Основні переваги Blockchain в агрострахуванні

Технологія блокчейн допоможе страховій галузі розвиватися завдяки новим продуктам, більшій надійності та гарантованій безпеці.

Смарт-контракти. Однією з головних переваг блокчейну для страхової галузі є розумні контракти або документи, які автоматично виконують умови. Такі договори містять дані про зобов'язання сторін, і завдяки

прозорості цю інформацію легко перевірити. Крім того, оскільки записи про операції та платежі зберігаються в розподіленій книзі, їх неможливо змінити. Розумні контракти можуть забезпечити виконання клієнтами всіх умов договору та виплату компенсації.

Зниження вартості. Технологія дозволить страховим компаніям знизити витрати, оскільки всі необхідні дані можна перевіряти автоматично, без посередників. Наприклад, за допомогою блокчейну страхові компанії зможуть перевірити особу страхувальника, дійсність договору, а також отримати доступ до всіх претензій від постраждалих.

Великий обсяг даних. Сьогодні напрямок «розумного дому» зростає з багатьма пристроями IoT, підключеними один до одного. Зі збільшенням кількості підключених пристроїв зростає і кількість даних, які страхові компанії потребують для аналізу. Блокчейн допоможе ефективно керувати великими обсягами інформації – дані будуть зберігатися в одному місці та доступні для перевірки. Таким чином страхові компанії зможуть вивчати великі обсяги інформації. Це допоможе їм пропонувати нові продукти та моделі, орієнтовані на окремих клієнтів.

Потенційні втрати від системних небезпек таких як масштабні посухи, повені, захворювання худоби та лісові пожежі складно екстраполювати за допомогою статистичних концепцій, і потребують нових підходів. Це ще більше актуально для сільськогосподарських товаровиробників з короткою історією страхових збитків, швидкими змінами в дизайні продуктів, і зростаючою кількістю нових типів ризиків, які страхуються.

Системні підходи до зниження ризиків для сільгоспвиробників потребують вирішення не лише через бюджетне фінансування, а й через створення додаткових послуг та продуктів у сфері управління ризиками.

Для прикладу, в 2016 році уряд Індії затвердив нову схему страхування врожаю, що отримала назву «Прадхан мантрі фазал біму йоджану» (ПМФБЙ). Вона замінить попередню схему і міститиме вигідніші умови для фермерів. ПМФБЙ буде запущено з початком збирання врожаю сезону

«харіф», що стартує у червні 2016 року. За новою схемою виплачуватимуть страховим компаніям лише 2%-ний внесок за врожай продовольчих та олійних культур літнього сезону «хариф» та 1,5%-ний – за врожай продовольчих та олійних культур зимового сезону «рабі» (з покриттям усіх зернових, проса , олійних культур та бобових культур). Решта внеску виплачуватиметься урядом. У разі комерційних чи садових культур (включаючи бавовну) ставка внеску становитиме 5% від застрахованої суми. Крім пільгових внесків, уряд прийняв рішення скасувати механізм обмеження претензій, що дозволить фермерам отримати без жодних скорочень всю застраховану суму. Використання нових технологій (наприклад, смартфонів та дистанційного зондування) для оцінки збитків для врожаю дозволить вже найближчим часом скоротити терміни задоволення претензій фермерів [2].

Ще однією глобальною проблемою нашої країни, яка безпосередньо впливає на питання агрострахування, є низька освіта товаровиробників щодо соціальних інститутів та соціальних взаємодій. Усунення цієї проблеми має бути проголошено глобальним підходом до освіти населення і впроваджуватись як пріоритет у школах, вищих навчальних закладах, середніх професійно-технічних навчальних закладах, на робочих місцях населення тощо. Під час цих заходів необхідно провести таку роботу, як пояснення поточної агросистеми та її впливу на суспільство, базове чинне законодавство та захист основних прав. Перспективним напрямком досліджень має стати практичне просування продуктів агрострахування життя.

Очікується, що законодавчі та нормативні ініціативи сприятимуть покращенню державного нагляду за діяльністю установ державного агрострахування та посиленню захисту майнових прав та інтересів сільськогосподарських товаровиробників.

Для вдосконалення агрострахування необхідно сформувати форму стимулювання участі держави в агрострахуванні. Тому необхідні нові

підходи до створення системи підтримки агрострахування за участю держави та комерційних структур.

Удосконалення аграрного страхування може включати в себе ряд заходів, спрямованих на покращення ефективності та його доступності (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Напрями удосконалення агрострахування в Україні

Напрям	Визначення
Розробка інноваційних спеціалізованих продуктів	Створення страхових продуктів, спеціально призначених для потреб аграрного сектора, що враховують різноманітні ризики, з якими зіштовхуються сільськогосподарські підприємства.
Технологічні інновації	Використання сучасних технологій, таких як дрони, супутникові дані, інтернет речей (IoT) для збору точної інформації про стан сільськогосподарських угідь і визначення ризиків
Фінансова підтримка	Забезпечення фінансової підтримки або стимулювання для фермерів, які використовують аграрне страхування, наприклад, шляхом зниження податкових обов'язків або надання субсидій
Навчання та консультації	Забезпечення аграріїв доступом до освіти та консультацій з питань аграрного страхування для розуміння вигоди та умови страхових полісів
Співпраця між галузями	Встановлення співпраці між урядовими органами, страховими компаніями, аграрними організаціями та іншими зацікавленими сторонами для розробки і впровадження ефективних аграрних страхових програм
Стимулювання конкуренції	Заохочення конкуренції між страховими компаніями для забезпечення конкурентоспроможних та доступних страхових премій
Створення резервів	Утворення фондів або резервів для реагування на екстремальні події та виплати компенсацій агробізнесу.

Ці заходи можуть сприяти покращенню аграрного страхування, зробити його більш доступним та ефективним для сільськогосподарських товаровиробників.

В останні роки технологія розподіленої книги активно завойовує світовий ринок. Найбільш успішні приклади технологічної інтеграції є у фінансовому секторі. Проте блокчейн викликає значний інтерес і в інших сферах, зокрема у страхуванні. Технології можуть допомогти багатьом

учасникам галузі долати конкурентні виклики, розвивати онлайн-продажі (особливо важливо в контексті пандемії COVID-19) і боротися з шахрайством та покращити обмін інформацією між учасниками страхового ринку.

Потрібні нові інноваційні страхові послуги для захисту від таких проблем, як безпека харчових продуктів і захист навколишнього середовища, територій, де зростають антропогенні ризики. Необхідність удосконалення страхових послуг та підвищення рівня технічної підтримки зумовлює подальші дослідження в галузі агрострахування. У сучасних умовах посилився вплив зміни клімату та людського фактору, а послуги агрострахування необхідно суттєво оновити та вдосконалити. Як інноваційна складова страхових послуг нова перспектива створить умови для розвитку ринку агрострахування та збереження продовольчої безпеки.

Отже, криптоінвестори зможуть розміщувати фінансові ресурси у цьому сегменті та потенційно отримувати частину премій, які сплачують суб’єкти підприємницької діяльності аграрної сфери. Використання технології Blockchain для цієї мети значно знизить вартість капіталу та перестрахування, таким чином знизивши вартість страхування.

ВИСНОВКИ

Важливим інструментом компенсації негативних економічних наслідків у системі аграрної політики є страхування, яке допомагає мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій. Нині, сільськогосподарські товаровиробники надають перевагу страхуванню техніки, аніж самої продукції тим паче у теперішній час.

Окупація великої частини аграрної території країною-окупантом, перешкоджання посівам, обстріли полів з неприбраним урожаєм, пожежі все це є великою проблемою для аграріїв. Проте, однією із важливих проблем аграрного сектора України недостатнє своєчасне фінансування, яке впливає на подальші посівні, фінансові розриви та фінансові концентрації, відсутність ліквідної застави (яку вимагають банки) та сезонність отримання прибутку.

Згідно з даними Національного банку України, кількість страхових компаній на страховому ринку зменшилася. Основною причиною зменшення кількості страхових компаній в Україні стало впровадження нормативів платоспроможності, які набрали чинності у 2018 р., але через законодавчо визначені перехідні періоди та відтермінування почали регулювання після перепідпорядкуванню Нацбанку.

З’ясовано, що результати діяльності страхового ринку відтворює динаміка страхових платежів і страхових виплат, які є основними показниками діяльності страховиків. Від страхувальників за 2022 рік надійшло 39 661,8 млн грн валових страхових премій, що на 19,7% менше, ніж за 2018 рік. Страхові виплати страхувальникам за 2022 рік становили 13001,4 млн грн, що на 1,1% більше, ніж за відповідний період 2018 року. Рівень страхових виплат (відношення страхових виплат до страхових премій) станом на 31.12.2022 становив 32,8%, що на 6,7 в. п. більше порівняно зі станом на 31.12.2018. Протягом дії воєнного стану страховики те тільки не зменшили страхові премії від страхувальників – фізичних осіб, але й наростили обсяги на 6120,6 млн.грн. Страхові виплати страхувальникам – фізичним особам також мали тенденцію до збільшення на 1 115,2 млн грн.

Хоча і страхові премії і страхові виплати перестрахувальників мали тенденцію до зменшення.

2018-2023 роки відзначені сплеском кібератак і загроз програм вимагачів, що в свою чергу, призвело до значного підвищення страхових премій і значних заходів андерайтингу. Така ситуація змушувала страховиків збільшити андеррайтинг, при цьому зосереджуючись на контролі безпеки та указівках для більш результативного управління кіберризиками.

Обґрунтовано, що аграрне страхування відіграє вирішальну роль у захисті сільськогосподарського бізнесу в Україні від втрат врожаю внаслідок стихійних лих та інших ризиків. Хоча страхування ризиків в сільському господарстві, за своїми особливостями схожі на майнові ризики, з точки зору впливу стихійних лих потребують спеціального підходу до управління ризиками та моделювання ризиків для оцінки великих втрат.

В 2022 році суми страхових платежів та суми страхових виплат були найнижчі за досліджуваний період і становили 80 705,6 тис.грн та 29 646,2 тис.грн відповідно. Лідируючу позицію в агрострахуванні займає СК «PZU УКРАЇНА». Питома вага у портфелі страховиків страхування аграріїв – незначна (від 0,1% до 8,1%).

Зясовано, що восени 2023 року за підтримки Проєкту USAID «Реформування фінансового сектору» стартувала програма страхування майбутнього врожаю (таблиця), яка дозволяє використовувати страхування як додатковий інструмент зниження ризику втрати врожаю для малих агровиробників та кредитного ризику для банків, тобто розширить доступ до кредитів. Проєкт працює спільно із ПриватБанком та страховою компанією Універсальна. Сума гранту складає 1 037 077 доларів, близько 220 дрібних, малих та середніх фермерів зможуть скористатися послугою страхування майбутнього врожаю. Програмою передбачено страхування посівів та майбутнього врожаю озимих сортів пшениці та ріпаку на весь період вирощування, включно із перезимівлею. Перелік ризиків страхування

майбутнього врожаю включає стандартні страхові ризики (град, заморозки, посуха, вандалізм, пожежа тощо).

Варто відмітити, що окрім, повномасштабного вторгнення на територію України, росіяни використовують усі можливі терористичні методи по всій території країни, що унеможливлює повноцінну роботу усіх сфер економіки країни, в тому числі аграрного сектора. Саме тому, пропонуємо створити державну програму та розробити механізм страхування від ризиків наслідків війни (політичних та воєнних), для убезпечення діяльності всіх сфер економіки, в тому числі аграрного сектора.

Виявлено, що однією з цифрових технологій, яка може відіграти особливо важливу роль у розвитку та зміцненні системи страхування в сільському господарстві, є технологія Blockchain. Blockchain – це публічний реєстр, який розподілений і децентралізований, відповідає за технологію ведення записів. При кожній транзакції страхові компанії мають змогу використовувати депозити фінансових ресурсів для покращення ведення власного бізнесу. Технологія блокчейн допоможе страховій галузі розвиватися завдяки новим продуктам, більшій надійності та гарантованій безпеці.

Для вдосконалення агрострахування необхідно сформувати форму стимулювання участі держави в агрострахуванні. Тому необхідні нові підходи до створення системи підтримки агрострахування за участю держави та комерційних структур. Удосконалення аграрного страхування може включати в себе ряд заходів, спрямованих на покращення ефективності та його доступності. Ці заходи можуть сприяти покращенню аграрного страхування, зробити його більш доступним та ефективним для сільськогосподарських товаровиробників.

Список використаних джерел

1. Агроновини. URL : http://naas.gov.ua/newsukraine/?SHOWALL_1=
2. Алескерова Ю. В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія, практика. Монографія. Вінниця ФОП Рогальська І.О., 2015. 370 с.
3. Аналіз регуляторного впливу. URL : minagro.gov.ua
4. Артімонова І.В. Класифікація чинників і видів господарських ризиків аграрних підприємств. *Економіка та управління АПК.* 2012. No 7(93). С. 20–25.
5. Балджи М.Д. Удосконалення процесу управління економічними ризиками при прийнятті народногосподарських рішень. *Вісник соціально-економічних досліджень.* 2013. No 4(51). С. 197–204.
6. Біла книга концептуальні засади розвитку агрострахування в Україні. *Проект розвитку агрострахування в Україні.* URL : https://cdn.regulation.gov.ua/9b/71/12/b4/regulation.gov.ua_File_194.pdf
7. Бойко В.О., Стрельченко О.В., Бойко Л. О. Теоретичні та практичні аспекти агрострахування як інструмент управління ризиками. *«Evropský časopis ekonomiky a management».* 2018. Svazek 4. Vydani 3. P. 50–58.
8. Ботвиновська О.Л. Сучасні тенденції зарубіжного досвіду індексного страхування аграрних ризиків. *Ефективна економіка.* URL : http://nbuv.gov.ua/ UJRN/efek_2011_4_18
9. Величко А. Як працює агрострахування в Україні. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/214109_yak-pratsyu-agrostrakhuvannya-v-ukran
10. Види страхових продуктів. URL : http://www.agroinsurance.com.ua /insurance /insurancetypes/uk/
11. Віглінський В.В., Скіцько В.І. Концептуальні засади моделювання та управління логістичним ризиком підприємства. *Проблеми економіки.* URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_4_32

12. Віленчук О.М. Оцінка потенціалу розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні. *Економіка АПК.* 2017. No 8. С. 56–64.

13. Власюк С.А. Страховий менеджмент в умовах глобалізаційних процесів в Україні. *Бізнес Інформ.* 2021. №7. С. 207–212. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-207-212

14. Волошаненко В. Фермери Кіровоградщини зможуть страхувати врожай коштом гранту США. *Суспільне новини.* URL : https://suspilne.media/575391-fermeri-kirovogradsini-zmozut-strahuvati-vrozaj-kostom-grantu-ssa-programa-startue-v-ukraini-u-veresni/

15. Державна підтримка галузі АПК на 2022 рік. URL : agropolit.com/spetsproekty/933-derjpidtrimka-apk-na-2022-rik

16. Євтушенко Г.В., Тимків Н.Я., Шешеня А.А. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2016. No 17. С. 49–52.

17. Задорожний О. Особливості страхування в аграрному секторі. *Вісник.* URL : http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8247

18. Збитки у сільському господарстві України внаслідок війни сягнули $ 4,3 млрд. *UkraineInvest.* URL: https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/

19. Земко А.М. Продовольча безпека в умовах війни: правові аспекти. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С. 112–115.

20. Карнаушенко А.С., Руснак А., Петренко В. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. No 19. С. 5–10.

21. Клєріні Г.В. Правові засади страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою в Україні: моногр. Харків: Право, 2020. 176 с.

22. Купченя Л.І. Правове забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А.П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. С. 285–308.

23. Луценко А. С., Власюк С. А. Теоретичні аспекти розвитку агрострахування в Україні. Актуальні питання сучасної економіки : матеріали XV Всеукраїнської наукової конференції за міжнародною участю, 15 листопада 2023р. – Умань :УНУС. 2023. 320с.

24. Луценко А. С., Власюк С. А. Використання технології «blockchain» в агрострахуванні. Фінансові інструменти сталого розвитку держави в умовах системної економічної трансформації : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (14 червня 2023 р., м. Хмельницький – м. Херсон). Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2023. 292 с.

25. Матузка Я. Страховий ринок: порушники нормативів пристебніть ремені. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2021/04/1/672527/

26. На страховому ринку розпочалася чистка. *РЕЙТИНГ. Бізнес в офіційних цифрах*. URL: https://rating.zone/na-strakhovomu-rynku-rozpochalasia-chystka/

27. Національний банк затвердив нормативну базу для запуску системи агрострахування з державною підтримкою. URL : https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zrobiv-pershiy-krok-dlya-zapusku-sistemi-agrostrahuvannya-z-derjavnoyu-pidtrimkoyu

28. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/ua/statistic/

29. Нейтер Р. Втрати на $ 40 млрд: як через війну страждає аграрний сектор економіки. *Економічна правда.* 19 груд. 2022 р. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/

30. Непочатенко О.О., Власюк С.А., Бондаренко Н.В., Поліщук К.С. Сучасний стан екологічного страхування в умовах загострення екологічної

ситуації в Україні. *Збірник наукових праць УНУС* / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп.ред.) та ін. Умань : Видавець «Сочінський М.М.», 2019. Вип. 94. Ч.2 : Економічні науки. 204 с.

31. Непочатенко О.О., Юдін В.К. Страховий захист аграрних ризиків. *Економіка і суспільство.* 2016. Вип. 2. С. 572-577. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/102.pdf

32. Нові програми для агросектора: фермерам надаватимуть компенсацію за страховку майбутнього врожаю. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/241324.html

33. Оверковська Т.К. Псування земель. Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т. 16: Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В.В. Носік, П.Ф. Кулинич (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2019. С. 530–535.

34. Показники діяльності страхових компаній за 2018 рік https://forinsurer.com

35. Показники діяльності страхових компаній за 2019 рік https://forinsurer.com

36. Показники діяльності страхових компаній за 2020 рік https://forinsurer.com

37. Показники діяльності страхових компаній за 2021 рік https://forinsurer.com

38. Показники діяльності страхових компаній за 2022 рік https://forinsurer.com

39. Презентація нової грантової програми страхування врожаю для ММСП в агросекторі. URL : https://www.youtube.com/watch?v=7_AczQ41G4g

40. Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції : Постанова КМУ від 9 грудня 2021 р. N 1342. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/KP211342?an=1

41. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 24.07.2021 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T124391?an=1

42. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text

43. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Нова аграрна політика». Лип. 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf

44. Прокопчук О. Т., Цимбалюк Ю. А., Власюк С.А. Інвестиційна складова менеджменту страхових організацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 25-32. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.17.25.

45. Ринок агрострахування України у 2017-му андерайтинговому році. URL : http://agroinsurance.com/wp-content/uploads/2017/11/Ryinok-agrostrahovaniya-Ukrainyi-za-2017-god.pdf

46. Рудич О.О. Економічна сутність ризику та особливості його прояву у діяльності аграрних підприємств. *Економіка та управління АПК: збірник наукових праць Білоцерківського національного аграрного університету.* 2012. No 7(93). С. 59–63.

47. Смакота Я. Агрострахування в Україні: особливості страхування врожаю. URL : https://agroapp.com.ua/uk/blog/agrostraxuvannya-v-ukraini-osoblivosti-straxuvannya-vrozhayu/

48. Статівка А.М., Духневич А.В. Правові засади кредитування сільськогосподарських товаровиробників в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення та членства у СОТ. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А.П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. С. 38–59.

49. Стратегічний план діяльності міністерства економіки України на 2022-2024 роки. Міністерство економіки України. URL : https://www.me.gov.ua/

50. Страхування озимих посівів. URL : https://universalna.com/vizio/agro-insurance/winter-crops-insurance/

51. Страхування: теорія та практика: навч.-метод. посіб. Харків: Бурун Книга, 2004. 376 с.4.

52. Супрун А.А. Аналіз активів страхових компаній. *Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць.* Вип. 192: В 4 т. Том II. –ДНУ, 2014. – С.134-146

53. У ЄБА закликали уряд страхувати по-сіви зернових. Agropolit.com. 26 берез. 2022 р. URL: https://agropolit.com/news/23505-u-yeba-zaklikali-uryad-strahuvati-posivi-zernovih

54. Українська Аграрно-Страхова Компанія. URL: https://uaic.com.ua/ua/

55. Українським аграріям пропонують індексне страхування. URL : http://milkua.info/uk/post/ ukrainskim-agrariam-proponuut-indeksne-strahuvanna.

56. Управління ризиками. URL : http://www.agroinsurance.com

57. Характеристика та класифікаційні ознаки видів добровільного страхування : Розпорядження від 09.07.2010 № 565. Міністерство юстиції України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10#Text

58. Як блокчейн-технології використовуються в страховому секторі? URL: https://forinsurer.com/news/22/04/28/41197

59. Agriculture Risk Management Team (ARMT) of The World Bank (2011). Weather Index Insurance for Agriculture: Guidance for Development Practitioners. Agriculture and Rural Development Discussion Paper 50. The World Bank, available at: http://documents.worldbank.org/curated/en/590721468155130451/pdf/662740NWP0Box30or0Ag020110final0web.pdf

60. Berend I. (2013). An Economic History of Nineteenth-Century Europe: Diversity and Industrialization. Cambridge: Cambridge University Press, 521 p.

61. Boissonnade A. (2015). New frontiers in agriculture insurance. The Actuary, The magazine of the actual profession [online], available at: http://www.theactuary.com/features/2015/03/new-frontiers-in-agriculture/ [Accessed 28 March 2017]

62. Castillo M., Boucher S., Carter M. (2016) Index insurance: Using public data to benefit small-scale agriculture, «International Food and Agribusiness Management Review», Vol. 19(A), s. 94.

63. Hazell, P., Bassoco, L.M. & Arcia, G. 1986. A model for evaluating farmers' demand for insurance: applications in Mexico and Panama. In Hazell, P., Pomareda, C. & Valdes, A., eds. 1986. *Crop insurance for agricultural development – issues and experience*. Baltimore, USA, Johns Hopkins University Press.